

УДК 37.016:811.111

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри мов та методики їх викладання в початковій школі Мірошник І. В.

Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка
(м. Чернігів)

**ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОВОЛОДІННЯ
МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ АНГЛОМОВНИМ ГРАМАТИЧНИМ
МАТЕРІАЛОМ**

Анотація. У статті обґрунтовуються умови підвищення ефективності формування англomовної граматичної компетентності в учнів початкової загальноосвітньої школи.

Ключові слова: англomовний граматичний матеріал, молодші школярі.

Аннотация. В статье обосновываются условия повышения эффективности формирования англоязычной грамматической компетентности у учащихся начальной общеобразовательной школы.

Ключевые слова: англоязычный грамматический материал, младшие школьники.

Annotation. The article deals with the conditions of improving the effectiveness of forming young learners' grammatical competence in English.

Key words: English grammar material, young learners.

Вступ. Розширення і зміцнення міжнародних зв'язків нашої держави роблять іноземну мову (ІМ) необхідною в усіх сферах суспільного життя людини. Тому впровадження навчання ІМ у початковій школі є однією з характерних рис сучасної загальноосвітньої школи.

Мета навчання ІМ в школі, зокрема в початковій, полягає у формуванні в учнів іншомовної комунікативної компетентності, підґрунтя якої складають комунікативні вміння, розвиток яких неможливий без оволодіння мовними засобами їх реалізації, зокрема граматичною компетентністю.

Проблемі навчання англомовного граматичного матеріалу (АГМ) в початковій школі приділяється увага багатьох методистів (Т. В. Бабенко (2002); М. В. Біболетова (1985); О. Б. Бігич (2005, 2006); С. І. Ізмайлова (1999); О. О. Коломінова (2002); К. Л. Крутій (1996); В. Г. Куліш (1999); Р. П. Періна (2003); М. Рінволукрі (M. Rinvolucrí, 1985); Г. В. Рогова, І. М. Верещагіна (2000); С. В. Роман (2003, 2005); А. В. Трусова (1972); Дж. Уінгейт (J. Wingate, 2000); В. М. Філатов (2004)). Але, хоча питанню формування англомовної граматичної компетентності (АГК) на початковому ступені оволодіння англійською мовою і приділяється значна увага методистів, проте деякі особливості формування АГК в учнів 1–4-х класів загальноосвітньої школи залишаються недослідженими. Так, актуальність досліджуваної теми зумовлена необхідністю формування АГК в учнів початкової загальноосвітньої школи (ПЗШ) на рівні А1 згідно з Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти і чинною програмою з іноземних мов; недостатньою вивченістю проблеми з урахуванням стадій засвоєння молодшими школярами іншомовного граматичного матеріалу; розбіжністю між АГМ, визначеним чинною програмою і пропонованим у чинних підручниках / навчально-методичних комплексах (НМК) для ПЗШ.

Формулювання мети статті та завдань. Мета і завдання статті полягають у визначенні і обґрунтуванні шляхів підвищення ефективності оволодіння АГМ учнями ПЗШ.

Виклад основного матеріалу статті. З метою більш детального вивчення цієї теми нами було проведено ґрунтовне дослідження. Мета нашого дослідження полягала в теоретичному обґрунтуванні, практичній розробці та експериментальній перевірці методики формування АГК в учнів ПЗШ з урахуванням стадій засвоєння ними іншомовного матеріалу і використанням фрагментів автентичного навчального відеофільму та прийому евристичної бесіди. Здійснюючи дослідження щодо визначення особливостей формування АГК в учнів ПЗШ, ми підтверджуємо, висунуті нами, певні наукові положення,

які є беззаперечними шляхами підвищення ефективності навчання молодших школярів АГМ.

По-перше, успішне формування АГК в учнів ПЗШ можливе за умови врахування стадій засвоєння ними іншомовного граматичного матеріалу.

Наукові дослідження в галузі вікової психології та фізіології, а також дослідження віденських учених А. Пельтцер-Карпф і Р. Цангл дають підстави для виділення трьох стадій у навчанні ІМ учнів ПЗШ: початкової, реорганізаційної і стадії зв'язного мовлення [3]. Учні початкової школи, зазвичай, не досягають рівня третьої стадії оволодіння іншомовним матеріалом. Тому доцільно говорити лише про дві перші стадії, які корелюються з періодизацією психічного розвитку дітей Ж. Піаже, згідно з якою учні 1–2-го класів (6–7-ми років) знаходяться на стадії доопераціонального розвитку: початковій або дограматичній, а учні 3–4-го класів (8–9-ти років) – на стадії конкретних операцій: реорганізаційній або граматичній [1, с. 36].

Ураховуючи психофізіологічні особливості молодших школярів та умови засвоєння ними іншомовного матеріалу, проміжні рівні іншомовної комунікативної компетентності рівня А1, поетапність і стадіальність формування іншомовної граматичної компетентності в учнів ПЗШ, результати проведеного спостереження за навчальним процесом у 2–4-х класах [1, с. 31–35], а також беручи за основу результати дослідження О. О. Паршикової [2], нами скорельовано види початкового спілкування та підрівні іншомовної комунікативної компетентності рівня А1, стадії і періоди засвоєння ІМ у ПЗШ, а також основні дії учнів і вчителя під час навчання ІМ у відповідних класах початкової школи [1, с. 39–40]. Згідно з цією кореляцією учні саме третього класу переходять до реорганізаційної (граматичної) стадії засвоєння ними іншомовного матеріалу: вони вже здатні здійснювати сегментацію засвоєних зразків мовлення на рівні речення, робити аналіз і узагальнення певних синтаксичних закономірностей, здійснювати реорганізацію засвоєних зразків мовлення та конструювати власний мовленнєвий продукт за аналогією.

По-друге, опора на знання граматичних явищ у рідній (українській) мові сприяє запобіганню виникнення помилок у мовленні молодших школярів під час оволодіння граматичними структурами англійської мови.

З метою запобігання виникнення труднощів під час вивчення учнями ПЗШ АГМ було з'ясовано, знаннями яких граматичних явищ учні володіють з рідної мови і відповідно були проаналізовані чинні підручники / НМК з англійської мови для початкової школи з точки зору формування у молодших школярів АГК. Аналіз вищезазначених підручників / НМК здійснювався за такими *критеріями*: 1) відповідність граматичного матеріалу підручника / НМК чинній програмі для ПЗШ; 2) контекстуальні чи неконтекстуальні (в окремих фразах / реченнях) подача й ознайомлення з новим граматичним матеріалом; 3) комунікативна орієнтованість вправ на етапі практики у вживанні нового граматичного матеріалу. У результаті проведеного аналізу було встановлено, що в більшості підручників / НМК наявна неповна (а в деяких – лише часткова) відповідність програмному граматичному мінімуму; не приділяється належна увага етапу ознайомлення з новим граматичним явищем, як і тренуванню у вживанні; спостерігається некомунікативність більшості інструкцій до вправ на етапі практики у вживанні нового АГМ [1, с. 59–76].

По-третє, ознайомлення молодших школярів з новим АГМ доцільно здійснювати з використанням фрагментів автентичного навчального відеофільму та прийому евристичної бесіди.

Навчання АГМ відбувається протягом трьох етапів: 1) *ознайомлення з новим граматичним явищем і набуття та виведення учнями знань про його значення і форму*, 2) *тренування у вживанні граматичного явища* і 3) *практики у вживанні граматичного явища* [1, с. 114–115], виділених на основі трьохрівневої моделі оволодіння іншомовним спілкуванням, запропонованою Г. О. Китайгородською (1986) і які співвідносяться з етапами формування граматичних навичок за С. П. Шатіловим (1986): орієнтовно-підготовчим, стереотипно-ситуативним та варіативно-ситуативним.

Етап ознайомлення з новим граматичним явищем і набуття та виведення учнями знань про його значення і форму передбачає, згідно з нашим дослідженням, ознайомлення учнів з новим граматичним явищем у контексті під час перегляду фрагменту навчального відеофільму і характеризується початком формування граматичної навички. З цією метою нами було проаналізовано 13 автентичних навчальних відеокурсів для початкової школи, але відібрано лише один відеокурс “*Wizadora*”, оскільки він відповідає критеріям (автентичності, змістової відповідності, доступності, стилістичної диференціації, співвідношення візуальної і слухової інформації, реальності та типовості) і найповніше моделює реальні ситуації спілкування, в яких задіяні не лише казкові персонажі, але й люди [1, с. 87].

На цьому етапі учні *набувають і виводять знання про значення і форму виучуваного граматичного явища*: під час евристичної бесіди шляхом надання відповідей на навідні запитання вчителя молодші школярі усвідомлюють комунікативне значення нового граматичного явища та його форму і формулюють відповідні висновки [1, с. 84–94, 114]. Такі виведені знання будуть міцнішими, відповідно мовна компетентність буде вищого рівня.

По-четверте, оволодіння молодшими школярами АГМ буде ефективнішим за умови визначення раціональної послідовності вивчення ними видо-часових форм *Present Simple* і *Present Progressive*.

Запропонована нами модель передбачає два варіанти послідовності вивчення молодшими школярами видо-часових форм *Present Simple* і *Present Progressive* [1, с. 132–133]. Згідно з першим варіантом моделі, запропонованим навчальною програмою, спочатку відбувається вивчення видо-часової форми *Present Simple*, а потім – *Present Progressive*, згідно з другим варіантом, запропонованим автором дослідження, – спочатку *Present Progressive*, а потім – *Present Simple*. Обидва варіанти були перевірені експериментально.

З метою експериментальної перевірки ефективності запропонованої методики навчання нами було організовано, підготовлено та проведено методичний експеримент [1, с. 139–185].

Поклавши в основу формування АГК у молодших школярів стадіальність засвоєння ними АГМ, було висунуто таку *gipotezu* експерименту: досягнення високого рівня сформованості АГК в усіх видах мовленнєвої діяльності в учнів ПЗШ можливе за таких умов: 1) першочерговості вивчення видо-часової форми *Present Progressive* порівняно з *Present Simple*; 2) використання фрагментів навчального відеокурсу та прийому “евристична бесіда” на етапі ознайомлення з новим АГМ як засобів стимулювання мовленнєво-розумової активності учнів ПЗШ.

Варійованою величиною експерименту було визначення послідовності оволодіння учнями ПЗШ видо-часовими формами *Present Progressive* та *Present Simple*.

Експериментальне навчання (ЕН) було проведено у двох третіх класах Загальноосвітньої середньої школи № 35 м. Чернігова у жовтні-грудні 2010 року (I етап) та у січні-березні 2011 року (II етап). Разом в експерименті, загальною тривалістю 90 годин, взяло участь 56 учнів. Згідно з моделлю навчання кожен етап ЕН тривав один навчальний семестр. Дослідження проводилося у двох експериментальних групах (ЕГ). Протягом I етапу ЕН в ЕГ-1 здійснювалось вивчення видо-часової форми *Present Simple*, а в ЕГ-2 – *Present Progressive*. Протягом II етапу ЕН – навпаки: учнями ЕГ-1 вивчалася видо-часова форма *Present Progressive*, а учнями ЕГ-2 – *Present Simple*. У такий спосіб перевірялася одна варійована величина.

ЕН передбачало перевірку ефективності формування АГК в учнів ПЗШ в усіх видах мовленнєвої діяльності.

На початку ЕН був проведений передекспериментальний зріз, результати якого підтвердили майже однаковий вихідний рівень сформованості АГК учнів обох ЕГ, що дало можливість об’єктивно оцінювати та інтерпретувати дані подальших зрізів. Слід зазначити, що видо-часові форми *Present Simple* і *Present Progressive* до цього часу не вивчалися.

Наприкінці I етапу ЕН був проведений проміжний зріз, а наприкінці II – післяекспериментальний зріз. Порівнюючи середні коефіцієнти навченості

учнів за обома зрізами, констатовано, що на кінець II етапу ЕН застосування розробленої підсистеми вправ спричинило значний приріст рівня сформованості граматичних навичок і розвитку вмінь їх застосування в різних видах мовленнєвої діяльності в обох ЕГ. Це є свідченням того, що в I півріччі учні третього класу все ще перебувають на дограматичній стадії засвоєння АГМ, а у II півріччі – переходять уже на граматичну стадію.

Таким чином, доступнішою для усвідомлення і розуміння для третьокласників є видо-часова форма *Present Progressive* порівняно з *Present Simple*. А отже, укладачам Програми з англійської мови доцільно було б запропонувати молодшим школярам інший порядок вивчення видо-часових форм: *Present Simple* після доступнішої для їхнього розуміння *Present Progressive*.

Достовірність отриманих даних перевірялася за допомогою критерію ϕ – кутове перетворення Фішера. За допомогою методу статистичної обробки даних було доведено ефективність і доцільність запровадження навчання АГМ учнів ПЗШ за варіантом, запропонованим автором дослідження.

Окрім вищезазначених факторів, врахування яких сприятиме підвищенню ефективності оволодіння молодшими школярами АГМ, не менш важливим є врахування й тих, що можуть спричинити певні труднощі в його оволодінні:

1) *психофізіологічні особливості учнів ПЗШ*: переважання наочно-образного, наочно-дійового, конкретного, понятійного мислення над словесно-логічним, абстрактним; недостатній розвиток адаптивності, вибіркової й стійкості уваги, цілісності сприймання мовлення, а також довільної логічної, моторної та довготривалої пам'яті;

2) *незадовільний рівень граматичних знань молодших школярів у рідній мові* про граматичні явища, на які вони повинні спиратися під час вивчення граматичних явищ англійської мови, а також незнання їхніх закономірностей;

3) *виучувана ІМ*: мовні особливості АГМ; відсутність певних граматичних явищ, властивих англійській мові, у рідній мові;

4) *умови навчання*: відсутність мовного середовища й обмежена можливість користуватися англійською мовою як засобом усного спілкування; велика комплектація навчальних груп;

5) *методика навчання на уроці*: нераціональні методичні прийоми пояснення граматичного матеріалу – відсутність відповідної зорової опори: таблиць, запису на дошці, картках; відсутність пояснень, перекладу і співставлення складних для розуміння граматичних явищ з аналогічними явищами рідної мови, повна відмова від рідної мови в процесі навчання англійської мови; відсутність ситуації / контексту для демонстрації граматичного явища; імітація і заучування напам'ять без пояснення й усвідомлення смислових і структурних особливостей граматичних явищ англійської мови;

б) *методика, пропонована в НМК з англійської мови для ПЗШ*: нераціональність форм подачі та прийомів роботи з граматичним матеріалом – відсутність контексту, пояснень, некомунікативність інструкцій до значного обсягу вправ на етапі практики у вживанні АГМ.

Висновки. Підсумовуючи вищесказане, маємо зазначити, що процес оволодіння молодшими школярами АГМ буде ефективним за таких умов: врахування стадій засвоєння ними іншомовного граматичного матеріалу; використання опори на знання граматичних явищ у рідній (українській) мові під час оволодіння граматичними структурами англійської мови; використання фрагментів автентичного навчального відеофільму та прийому евристичної бесіди під час ознайомлення молодших школярів з новим АГМ; першочергового вивчення видо-часової форми *Present Progressive* порівняно з *Present Simple*; врахування психофізіологічних особливостей учнів початкової школи; знання мовних особливостей АГМ, у тому числі тих граматичних явищ, які властиві лише англійській мові; моделювання іншомовного середовища; невеликої комплектації навчальних груп; наявності зорових опор, пояснень, перекладу і співставлення складних для розуміння граматичних явищ з аналогічними явищами рідної мови, ситуації / контексту для демонстрації

граматичного явища; забезпечення комунікативності інструкцій до вправ на етапі практики у вживанні АГМ.

Перспективний напрямок подальших досліджень вбачаємо у вивченні шляхів підвищення ефективності оволодіння молодшими школярами англомовним лексичним і фонетичним матеріалом.

Література:

1. Мірошник І. В. *Методика формування англомовної граматичної компетенції в учнів початкової загальноосвітньої школи* : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Наук. кер. канд. пед. наук, доц. М. Л. Писанко / Мірошник Ірина Василівна. – К., 2013. – 439 с.

2. Паршикова О. О. *Теоретичні основи навчання іноземної мови учнів початкової загальноосвітньої школи* : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.02 / Наук. консульт. д-р пед. наук, проф. Н. Ф. Бориско / Паршикова Олена Олексіївна. – К., 2010. – 469 с.

3. Peltzer-Karpf A. *Die Dynamik des frühen Fremdsprachenerwerbs* / A. Peltzer-Karpf ; R. Zangl. – Tübingen : Narr, 1998. – 187 S.

References:

1. Miroshnyk I. V. *Metodyka formuvannya angломovnoyi gramatychnoyi kompetentsiyi v uchniv pochatkovoyi zagalnoosvotnyoyi shkoly* : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.02 / Naук. кер. kand. ped. nauk, dots. M. L. Pysanko / Miroshnyk Iryna Vasylivna. – K., 2013. – 439 s.

2. Parshykova O. O. *Teoretychni osnovy navchannya inozemnoyi movy uchniv pochatkovoyi zagalnoosvotnyoyi shkoly*: dys. ... doкт. ped. nauk : 13.00.02 / Naук. konsult. d-r ped. nauk, prof. N. F. Borysko / Parshykova Olena Oleksiyivna. – K., 2010. – 469 s.

3. Peltzer-Karpf A. *Die Dynamik des frühen Fremdsprachenerwerbs* / A. Peltzer-Karpf ; R. Zangl. – Tübingen : Narr, 1998. – 187 S.